

چشم‌انداز صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم توسعه

ابوالفضل عباسچیان

رئیس سازمان امور اقتصادی و دارایی استان همدان
ostanha0811@mefa.gov.ir

معصومه زیرک

کارشناس اقتصاد
masoumeh.zirak@ut.ac.ir

این تحقیق به روش اسنادی به بررسی سیاست‌ها، اهداف، ظرفیت‌ها و شاخص‌های مرتبط با برنامه پنجم توسعه جهت توسعه صادرات غیرنفتی کشور پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد بسترسازی برای عملیاتی کردن اجرای قانون برنامه پنجم توسعه به تأمین اهداف حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی منجر خواهد شد چراکه اهداف و سیاست‌های رویکرد حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی همچون تأمین نقدینگی، حل مشکل مواد اولیه و تجهیزات و توزیع و تولید محصولات، حذف دلالان و واسطه‌ها، تسهیلات مالیاتی، گمرکی و حمل‌ونقل، چگونگی کاهش هزینه تأمین اجتماعی، رفع کساد بازاری، سازوکارهای افزایش نرخ بهره‌وری، نحوه ارتقاء ارزش امور تولیدی، استفاده از پتانسیل‌های کامل صادراتی، ارتقاء کیفیت تولید داخلی، ضرورت پایبندی به قوانین و مقررات و... نیز تحقق سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه برای دستیابی به رشد اقتصادی مناسب در تمام بخش‌های اقتصادی به‌ویژه بهره‌وری و تجارت را امکان‌پذیر خواهد نمود، بنابراین رابطه تنگاتنگ این دو نقشه راهی برای توسعه صادرات غیرنفتی کشور و در نهایت دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران در این زمینه است.

طبقه‌بندی JEL: E23, F31, G18.

واژه‌های کلیدی: برنامه پنجم توسعه، حمایت از تولید ملی، صادرات غیرنفتی.

۱. مقدمه

با توجه به سیاست‌های کلی برنامه پنجم در جهت توسعه صادرات غیرنفتی، نخست تغییر دیدگاه به نفت و گاز و درآمدهای به‌دست آمده آن از منبع تأمین بودجه عمومی به منابع و سرمایه‌های زاینده اقتصادی و ایجاد صندوق توسعه ملی به‌جای صندوق ذخیره ارزی در نخستین سال برنامه پنجم و نیز برنامه‌ریزی جهت استفاده از مزیت نسبی نفت و گاز در زنجیره صنعتی، خدماتی و پایین‌دستی وابسته به آن با رعایت واریز سالانه حداقل ۲۰ درصد از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز و فرآورده‌های نفتی به صندوق توسعه ملی و ارائه تسهیلات از منابع این صندوق به بخش‌های خصوصی، تعاونی و عمومی غیردولتی با هدف تولید و توسعه سرمایه‌گذاری در داخل و خارج کشور^۱ و قطع وابستگی هزینه‌های جاری دولت به درآمدهای نفت و گاز تا پایان برنامه با در نظر گرفتن شرایط رقابتی بر بازدهی مناسب اقتصادی ضرورت و اقدامی مهم در شرایط بحران کنونی ناشی از تحریم‌های اقتصادی برای اقتصاد ایران محسوب می‌شود.

بخش تجارت در برنامه پنجم توسعه همانند برنامه چهارم با سیاست‌های یکسانی همچون کاهش میانگین تعرفه‌ها، حذف تمام موانع غیرتعرفه‌ای و غیرفنی، مشارکت بخش غیردولتی در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های مربوط به حمایت از صادرات غیرنفتی مورد توجه قرار گرفته است. با این تفاوت که علاوه بر موارد مذکور موضوعات جدیدی مانند ساماندهی واحدهای توزیع کالا و واحدهای صنفی دون روانه، توسعه نظام ملی طبقه‌بندی کالا و خدمات^۲، تسهیل تجارت همزمان با کنترل دقیق محمولات خارجی از طریق کاهش حداقل ۲۰ درصد از مبادی ورودی و خروجی، ایجاد گارد گمرک، ممنوعیت مالیات بر صادرات و عدم نیاز صادرات به معجز و ... در برنامه پنجم پیش‌بینی شده است.

با این توصیف، نتیجه بررسی محقق در این زمینه حاکی از آن است که مسیر توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم توأم با ابهاماتی است، بنابراین نمی‌توان بر آن تکیه نمود چراکه جایگاه صادرات غیرنفتی در این برنامه تنها به حدود ۳۴ ماده قانونی خلاصه شده است. هر چند شناسایی اندک ظرفیت‌ها و ضرورت‌ها در این زمینه در سال جاری توانسته است به توسعه و تدوین سیاست‌ها، راهبردها و برنامه‌های عملیاتی برای محقق‌سازی حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه در کشور منجر شود اما هماهنگی و همسویی تصمیمات در سطوح کلان و خرد کشور در این راستا نیز ضروری بوده و می‌تواند زمینه تقسیم کار ملی و تعیین نقش‌ها، وظایف و مسئولیت‌های کلیه سازمان‌ها، نهادها و دستگاه‌های دولتی و خصوصی مرتبط را برای تحقق این هدف فراهم سازد، بنابراین ایجاد عزم ملی و توافق جمعی در کشور اعم از بخش دولتی، تعاونی و خصوصی در جهت اتخاذ سیاست‌های هدایتی و اولویت‌های حمایتی از تولید ملی، کار و سرمایه و برنامه‌ریزی برای بهبود فضای کسب

۱. ماده ۸۴ قانون برنامه پنجم توسعه

۲. ایران کد

و کار و توسعه فضای رقابتی در سطح کشور و بنگاه‌های اقتصادی و ارتقاء بهره‌وری تمام عوامل در تمام فعالیت‌های اقتصادی از جمله الزاماتی است که می‌توان برای تحقق آرمان تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه و در نهایت توسعه صادرات غیرنفتی به آنها اشاره نمود.

محقق در این پژوهش ابتدا با مرور بر عملکرد صادرات غیرنفتی در برنامه‌های توسعه‌ای و بررسی هدف‌گذاری‌ها در برنامه پنجم توسعه سعی دارد شکاف‌ها و چالش‌های توسعه صادرات غیرنفتی را در یک سال گذشته و چهار سال پیش‌رو بررسی و شناسایی نماید. در بخش بعدی به تبیین و اهمیت موضوع صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم و اهداف و سیاست‌های دنبال شده در رویکرد حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی و کمیت و کیفیت‌ها در این زمینه پرداخته است. سپس، با تجزیه و تحلیل آثار اجرایی برنامه‌های پیش‌بینی شده در برنامه پنجم توسعه و حمایت از تولید ملی به ارائه راهکارهای مؤثر و مناسب جهت عملیاتی نمودن آنها در زمینه توسعه صادرات غیرنفتی توجه نموده است. در نهایت، با جمع‌بندی کامل از موضوع بررسی شده نتایج به‌دست آمده از تحقیق عنوان خواهد شد و در بخش پایانی پیشنهادات سیاست‌گذاری در این زمینه ارائه می‌گردد.

۲. مروری بر عملکرد صادرات غیرنفتی^۱ در برنامه‌های توسعه‌ای و هدف‌گذاری‌ها در برنامه پنجم توسعه

بر اساس داده‌های جدول زیر می‌توان ملاحظه نمود هر چند در طول برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه اقتصادی کشور وضعیت صادرات غیرنفتی ایران از رقم پیش‌بینی شده کمتر بود، اما در برنامه چهارم توسعه صادرات غیرنفتی به‌عنوان یک عنصر مؤثر و کلیدی در توسعه اقتصادی محسوب می‌شود و نیز بر آمادگی زیرساخت‌های فرهنگی و اجتماعی جهت به‌کارگیری راهبردهای صادراتی تأکید گردیده است، بنابراین در این راستا عملکرد صادرات غیرنفتی حاکی از موفقیت سیاست‌های اتخاذ شده می‌باشد، به‌گونه‌ای که در برنامه سوم توسعه حدود ۹۲ درصد از اهداف موردنظر تحقق یافت و این رقم برای برنامه چهارم توسعه به حدود ۱۴۹ درصد رسید. به عبارت دیگر، هدفی که برای صادرات غیرنفتی در برنامه چهارم مدنظر قرار گرفت ۵۲/۹ میلیارد دلار بود اما عملکرد آن طی این برنامه بالغ بر ۷۹ میلیارد دلار بوده است.

در سال ۱۳۸۹ صادرات غیرنفتی^۲ با وجود شرایط تحریم افزایش چشمگیری یافت و میزان آن بدون احتساب میعانات گازی به ارزش ۲۶/۳ میلیارد دلار^۳ رسید که نسبت به سال پیش از آن از

۱. با توجه به اینکه هدف این تحقیق بررسی جایگاه صادرات غیرنفتی و چالش‌های آن در برنامه پنجم و حمایت از تولید ملی و نقش این برنامه‌ها در توسعه صادرات غیرنفتی است، بنابراین ارزیابی عملکرد صادرات غیرنفتی تنها از لحاظ ارزش مورد استفاده قرار گرفته است و از ارزیابی وزن و درصد تحقق، مقایسه ارزش و وزن، تفکیک بخش‌های عمده صادراتی، تعداد اقلام و مقاصد صادراتی و... صرف‌نظر شده است.

۲. با توجه به عدم تصویب قانون برنامه پنجم توسعه در سال ۱۳۸۹ عملکرد آن به‌صورت جداگانه و خارج از سال‌های برنامه آورده شده است.

۳. به میزان ۵۹/۸۶۸ هزار تن و معادل ۱۹/۹۶ میلیارد یورو

لحاظ وزن ۲۶ درصد و ارزش ۲۰ درصد افزایش داشته است. در واقع، افزایش صادرات غیرنفتی و نزدیک شدن به هدف مهم یعنی قطع وابستگی بودجه کشور به درآمدهای نفتی این سال از نمونه‌های تحقق شعار همت مضاعف و کار مضاعف بوده است.

جدول ۱. مقایسه هدفگذاری و تحقق صادرات غیرنفتی در برنامه‌های توسعه‌ای کشور

(میلیارد دلار)

برنامه های توسعه	سال های برنامه	هدفگذاری	میزان محقق شده بدون احتساب میعانات گازی	درصد تحقق
برنامه اول	(۱۳۶۸-۱۳۷۲)	۱۷/۸	۱۱/۷	۶۶
برنامه دوم	(۱۳۷۴-۱۳۷۸)	۲۶/۴	۱۵/۳	۵۸
برنامه سوم	(۱۳۷۹-۱۳۸۳)	۲۸/۲	۲۶	۹۲
برنامه چهارم	(۱۳۸۴-۱۳۸۸)	۵۲/۹	۷۹/۲	۱۴۹
سال ۱۳۸۹	-	۱۴	۲۶/۳	۱۸/۶
برنامه پنجم	(۱۳۹۰-۱۳۹۴)	۳۰۰	میزان هدفگذاری به تفکیک سال‌های برنامه در جدول (۲) بیان شده است.	

مأخذ: گمرک و سازمان توسعه تجارت ایران.

به نظر می‌رسد این وضعیت حاکی از آن باشد که صادرات در بستر توسعه در حال خیزش بوده و سیاست‌های دولت نیز تأثیر مثبتی در روند صادرات داشته، به طوری که در برنامه پنجم توسعه انتظار می‌رود در سال ۱۳۹۴ یعنی پایان برنامه پنجم توسعه صادرات غیرنفتی کشور به ۳۰۰ میلیارد دلار برسد.

با توجه به داده‌های جدول (۲) نگاه برنامه پنجم توسعه به صادرات غیرنفتی طبق برآوردهای انجام شده این گونه است که میزان صادرات کالاهای غیرنفتی در سال ۱۳۹۰ به عنوان نخستین سال اجرای برنامه ۴۳ میلیارد دلار تعیین شده است که از این رقم با هدفگذاری صادرات کالا معادل ۳۱ میلیارد دلار بوده و بالغ بر ۱۲ میلیارد دلار شامل صادرات خدمات است (سازمان توسعه و تجارت ایران، ۱۳۸۹). برای سال ۱۳۹۱ ارزش صادرات غیرنفتی معادل ۳۵/۵ میلیارد دلار مربوط به کالا و ۱۵ میلیارد دلار مرتبط با صادرات خدمات می‌باشد.

برای سال ۱۳۹۲ به عنوان سومین سال برنامه هدفگذاری صادرات غیرنفتی ۵۹ میلیارد دلار تعیین شده است که ۴۱ میلیارد دلار آن در حوزه کالا و ۱۸ میلیارد دلار نیز برای بخش خدمات در نظر گرفته شده است. برای سال ۱۳۹۳ سهم ۶۹ میلیارد دلاری برای صادرات غیرنفتی پیش‌بینی شده است که از این میان سهم صادرات خدمات در سال مزبور حدود ۲۲ میلیارد دلار می‌باشد و مابقی آن مربوط به صادرات کالا

است. برای سال ۱۳۹۴ به‌عنوان سال پایانی برنامه سهم ۸۰ میلیارد دلار پیش‌بینی شده است که سهم صادرات کالا ۵۵ میلیارد دلار و سهم خدمات حدود ۲۵ میلیارد دلار تعیین شده است. شایان ذکر است با توجه به اهمیت نخستین سال برنامه به‌عنوان نقطه آغاز، سهم هریک از بخش‌های اقتصادی در تحقق اهداف کمی پیش‌بینی شده برای صادرات غیرنفتی در سال مزبور به‌ترتیب شامل پتروشیمی ۱۱ میلیارد دلار، صنعت ۱۲/۹ میلیارد دلار، معدن ۲ میلیارد دلار، کشاورزی ۴/۳ میلیارد دلار، فرش و صنایع دستی ۰/۸ میلیارد دلار و خدمات فنی و مهندسی ۳۶ میلیارد دلار است. همچنین، بر اساس پیش‌بینی‌های انجام شده از کل صادرات غیرنفتی هدفگذاری شده قرار بود ۴۰ درصد توسط بخش دولتی، ۴۵ درصد توسط بخش خصوصی و ۱۵ درصد توسط بخش تعاونی انجام شود.

جدول ۲. هدفگذاری کمی صادرات غیرنفتی طی سال‌های برنامه پنجم توسعه

(میلیارد دلار)					
سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۰	نوع صادرات غیرنفتی
۵۵	۴۷	۴۱	۳۵/۵	۳۱	صادرات کالا
۲۵	۲۲	۱۸	۱۵	۱۲	صادرات خدمات
۸۰	۶۹	۵۹	۵۰/۵	۴۳	جمع

مأخذ: سازمان توسعه تجارت ایران، ۱۳۹۰.

بنابراین، تحقق اهداف توسعه صادرات و ورود صحیح به بازارهای جهانی و نیز حفظ شرایط ماندگاری در آن تنها با ایجاد یک راهبرد مشخص و پایدار صادراتی شرط لازم در این مسیر است که می‌بایست آنها به‌صورت قانونی غیرقابل تغییر درآمده و هر یک از دستگاه‌های اجرایی مرتبط با صادرات و همچنین اتحادیه‌ها و تشکل‌های صادراتی و سازمان‌های خدمات‌رسانی تجاری از قبیل بانک، بیمه، حمل و نقل، گمرک، مالیاتی، ارگان‌های مجوزدهنده و... به‌وظایف خود به‌خوبی عمل نمایند و در سطح کشور نیز آمادگی فرهنگی تولید بهترین و مرغوب‌ترین کالا برای صادرات به‌وجود آید.^۱

بنابراین، با توجه به اهداف برنامه پنجم، حمایت از تولید ملی و سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، راهبردهای توسعه تجارت با شناسایی الزامات و متدلوژی‌های مناسب، راهکارهای جدید توسعه صادرات غیرنفتی، نگاه نو به فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌رو، زیرساخت‌های مورد نیاز توسعه

۱. این موضوع متناسب با شعار سال ۱۳۹۱ به‌فرمایش مقام معظم رهبری یعنی حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ملی است و تأکید آن در آیه شریفه ۸۸ سوره مبارکه نمل به این گونه است که در آن هنگام کوه‌ها را بنگری و جامد و ساکن تصور کنی در صورتی که مانند ابر در حرکتند صنع خداست که هر چیزی را در کمال اتقان و استحکام (بدون عیب و اشاره تام به تقویت و ارتقاء کیفیت تولیدات داخلی) ساخته که علم کامل او به افعال همه شما خلاق محیط است.

صادرات، توجه به امکانات و محدودیت‌های موجود، ساماندهی و تسهیل، بهبود و نوسازی فرایندهای اجرایی جهت توسعه صادرات غیرنفتی، بهینه‌سازی زنجیره‌ای محصولات و خدمات برای افزایش صادرات، آزادسازی تجارت (جهانی‌سازی) و نگاه جدید و عمیق به توانمندی‌های تولید صادرات‌گرا می‌تواند در ارتقاء میزان صادرات غیرنفتی کشور مؤثر باشد، بنابراین گام برداشتن در مسیر تحقق این اهداف نیازمند حضور فعالانه بخش دولتی و خصوصی در این زمینه است. بر این اساس، به نظر می‌رسد در گام نخست می‌بایست راهبردها و برنامه‌های دولت و بخش خصوصی را برای دستیابی به اهداف تعیین شده تدوین و در دستور کار زیربخش‌های مرتبط قرار گیرد.

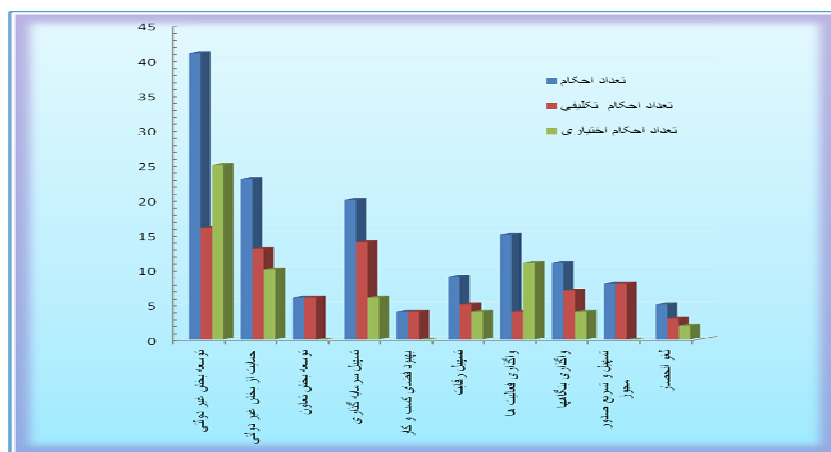
۳. تبیین درجه اهمیت توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم و حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی

با مروری بر عملکرد صادرات غیرنفتی کشور به نظر می‌رسد توسعه اهداف و سیاست‌های حمایتی مرتبط با صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم کمرنگ‌تر از برنامه چهارم باشد. به احتمال قوی با توجه به اقدامات و برنامه‌های اجرا شده مرتبط با توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه‌های قبلی و تداوم اجرای آنها در سال‌های آتی برنامه پنجم با توجه به نقش عمده دولت در برنامه پنجم دلیل این کمرنگی به ظاهر باشد، بنابراین ضرورت جدیت بر مداومت پیگیری، اجرا و نظارت برای پیشبرد اهداف و برنامه‌های پیش‌بینی شده با حضور بخش خصوصی و تلاش برای اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی در این زمینه کاملاً قابل لمس است که به شرح ذیل و طبق جدول (۳) می‌بایست به آنها توجه خاص کرد.

جدول ۳. احکام قانون برنامه پنجم توسعه در ارتباط با سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای توسعه بخش‌های اقتصادی و صادرات غیرنفتی

موضوع حکم	تعداد کل احکام مرتبط با بخش‌های اقتصادی	تعداد احکام تکلیفی	تعداد احکام اختیاری	تعداد احکام مرتبط توسعه صادرات غیرنفتی
توسعه بخش غیردولتی	۴۱	۱۶	۲۵	۱۰
حمایت از بخش غیردولتی	۲۳	۱۳	۱۰	۱۳
توسعه بخش تعاون	۶	۶	۰	۰
تسهیل سرمایه‌گذاری	۲۰	۱۴	۶	۵
بهبود فضای کسب و کار	۴	۴	۰	۳
تسهیل رقابت	۹	۵	۴	۵
واگذاری فعالیت‌ها	۱۵	۴	۱۱	۰
واگذاری بنگاه‌ها	۱۱	۷	۴	۱
تسهیل و تسریع صدور مجوز	۸	۸	۰	۳
لغو انحصار	۵	۳	۲	۱
جمع کل	۱۴۲	۸۰	۶۲	۴۱

مأخذ: نتایج تحقیق و بررسی مواد قانونی برنامه پنجم توسعه.

نمودار ۱. مقایسه احکام مرتبط قانون برنامه پنجم توسعه با سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای توسعه بخش‌های اقتصادی

به‌طور قطع، تحقق اهداف توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم توسعه در گرو توسعه و حمایت از بخش‌های غیردولتی و تعاون است که با حضور این بخش‌ها در عرصه تولید روند

سرمایه‌گذاری، فضای کسب و کار، اعطاء مجوزها و رقابت تسهیل می‌شود و باعث تقویت آنها می‌گردد. همچنین، واگذاری فعالیت‌ها، بنگاه‌ها و لغو انحصار تولید به مدیریت بخش خصوصی و نظارت دولت توأم با پیشرفت و ترقی بوده و لازمه مسیر توسعه صادرات غیرنفتی کشور است. بنابراین، مهم‌ترین آنچه در برنامه پنجم توسعه در راستای توسعه صادرات غیرنفتی می‌بایست مورد توجه قرار گیرد شامل موارد ذیل است:

یکی از شیوه‌های یکپارچه‌سازی بنگاه‌ها برای توسعه صادرات غیرنفتی و حضور مستمر در بازارهای هدف، تشکیل کنسرسیوم صادراتی^۱ است. استفاده از تجربیات موفق ملی و بین‌المللی کشورهای مختلف در شکل‌گیری تشکلهای صادراتی مؤثر بوده و تشکلهای پایه‌های اساسی شکل‌گیری کنسرسیوم‌های صادراتی هستند که می‌بایست در حوزه صادرات کالاها و خدمات به صورت قوی فعالیت کنند. تشکیل کنسرسیوم‌های صادراتی عامل کاهش قیمت تمام‌شده کالاها و خدمات است که متعاقب آن سبب کاهش قیمت عوامل تولیدی و عوامل تجاری می‌شود.^۲ بنابراین، یکپارچه‌سازی تشکلهای و کنسرسیوم‌های صادراتی در حضور قدرتمندان در بازارهای هدف و ماندگاری در این بازارها مؤثر است که در نهایت در محقق‌سازی سهم تشکلهای، خوشه‌ها و کنسرسیوم‌های صادراتی از صادرات غیرنفتی کشور تا پایان برنامه به ۵۰ درصد مؤثر خواهد بود.

آنچه در برنامه پنجم توسعه در حوزه تجارت به‌عنوان اصلی‌ترین موضوع لحاظ شده، کوچک‌سازی^۳ وزارت بازرگانی و واگذاری امور به بخش خصوصی است، در حالی که این هدف تنها با در نظر گرفتن محور عمده بازار پولی به معنای حمایت از بازرگانی و تولید محقق

۱. کنسرسیوم صادراتی عبارت است از ترکیبی داوطلبانه از چند شرکت با هدف گسترش کالا و خدمات اعضای خود در خارج از مرزهای کشور و تسهیل صادرات این محصولات از طریق یک اقدام مشارکتی است که در آن برای دسترسی به بازارهای کلیدی و آخرین تکنولوژی‌ها همکاری میان‌مدت یا بلندمدت بین شرکت‌ها به‌عنوان متخصص تأمین‌کننده خدمات برتر از رقابت آنها با یکدیگر است.

۲. شایان ذکر است همکاری با کنسرسیوم‌های صادراتی سبب کاهش قیمت خرید مواد اولیه، امکان تولید در سطح مقیاس، کاهش هزینه‌های تولید و بازاریابی، افزایش قدرت چانه‌زنی در بازارهای جهانی و تعامل بهتر با نهادهای دولتی و برخورداری از تسهیلات دولتی می‌شود.

۳. در ماده ۵۳ قانون برنامه پنجم تأکید شده است که دولت مکلف است یک یا چند وزارتخانه را به نحوی در وزارتخانه‌های دیگر ادغام کند که تا پایان سال دوم برنامه تعداد وزارتخانه‌ها از ۲۱ به ۱۷ وزارتخانه کاهش یابد. انتظار می‌رود با ادغام دو وزارتخانه صنایع و بازرگانی اهدافی چون هماهنگی و یکپارچگی سیاست‌های اقتصادی بازرگانی و صنعتی کشور، توسعه زیرساخت‌های بازرگانی و صنعتی متناسب با آمایش سرزمینی کشور، توسعه صادرات کالا و خدمات با ارزش افزوده بالا، توفیق تراز تجاری کشور محقق شود. افزایش اشتغال با توسعه کارآفرینی در بخش‌های بازرگانی و صنعت، توسعه کاربردهای فناوری‌های نوین و پیشرفته در بازرگانی و صنعت، توسعه کمی و کیفی تولیدات مشتری مدار و صادرات محور، ساماندهی زنجیره ارزش فرایندها و ارتقاء بهره‌وری بازرگانی و صنعتی از دیگر اهدافی است که به‌منظر می‌رسد با ادغام دو وزارتخانه صنایع و معادن و وزارت بازرگانی امکان دستیابی به آن فراهم شود.

می‌گردد، بنابراین به‌نظر می‌رسد تأمین منابع بانکی و تخصیص تسهیلات به بخش خصوصی در روند تدوین برنامه پنجم توسعه در حوزه تجارت می‌بایست با جدیت و دقت بیشتری دنبال شود. بنابراین، به‌نظر می‌رسد حمایت از سیاست‌های دولت در حوزه منابع بانکی و ارزی، حمایت از بنگاه‌های بخش خصوصی، حمایت از اقدامات حفاظتی و جبرانی و ضددامپینگ، تنظیم بازار داخلی کالاهای مصرفی، تنظیم تراز بازرگانی و بهبود نسبت صادرات به واردات در هدف‌گذاری مدیریت واردات در مقابل صادرات نقش عمده‌ای ایفا می‌کند.

در برنامه پنجم، برنامه مدیریت واردات در حوزه تجارت خارجی با هدف حمایت از تولید و مصرف داخلی و اعمال حمایت‌های متناسب تعرفه‌ای تدوین شده است. حمایت از تولید داخلی و جلوگیری از کاهش اشتغال، پشتیبانی از صادرات و جلوگیری از کاهش سطح رقابت، حمایت از تجارت رسمی و جلوگیری از قاچاق، حمایت از مصرف‌کننده و جلوگیری از انحصار، پشتیبانی از جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی و همسویی واردات با آن را می‌توان از جمله اهداف موردنظر در مدیریت واردات عنوان نمود. البته تعرفه و قانون حداکثر تخفیفات تعرفه‌ها بدون انتقال ارز، اقدامات ضددامپینگ، اقدامات جبرانی، گمرکات تخصصی واردات در مقابل صادرات از عمده‌ترین ابزارهای کنترلی برای به‌کارگیری در جریان واردات به نفع تقویت و توسعه صادرات غیرنفتی محسوب می‌شوند.

بر مبنای چشم‌انداز صادرات غیرنفتی ایران بر راهبرد توسعه صادرات به‌ویژه در بخش خدمات و تولید محصولات با فناوری بالا تأکید شده است، بنابراین نقش مدیریتی ایران در توزیع و ترانزیت انرژی، افزایش فرصت‌های صادراتی، جذب سرمایه و فناوری‌های پیشرفته و کمک به استقرار نظام پولی، بانکی و بیمه‌های مستقل با کمک کشورهای منطقه و اسلامی با هدف کاهش وابستگی به سیستم پولی نظام سلطه در چشم‌انداز صادرات غیرنفتی پیش‌بینی شده است که این موضوع می‌تواند آینده درخشانی را برای صادرات غیرنفتی کشور رقم زند.

دستیابی به سبد صادراتی، تنوع کالا و خدمات و پایداری توسعه اقلام موجود، ماندگاری و حفظ سهم در بازارها، دستیابی به تنوع بازارهای صادراتی، ارتقاء سطح رقابت‌مندی کالاها و خدمات صادراتی، تلاش جهت تحقق اهداف کمی تعیین‌شده در برنامه پنجم، دستیابی به جایگاه بالاتر ایران در تجارت خارجی منطقه و سهم افزون‌تر تجارت کشور از جهان از جمله اهداف بنیادین سند ملی صادرات محسوب می‌شود.

تصویب سند ملی راهبرد صادرات و سند ملی واردات با تأکید بر واردات در خدمت تولید صادرات گرا در سال ۱۳۹۰ به‌ویژه سند ملی صادرات و تقسیم کار ملی در حوزه صادرات که

مقوله‌ای فرابخشی و فرادستگاهی است توانست برای نخستین بار تکلیف بیش از ۳۳ دستگاه در این حوزه و وظایف هر بخش را برای نخستین بار طی این سند مشخص نماید که این اقدام به‌طور قطع توأم با حمایت از کار و نتایج به‌دست آمده از تقسیم کار در پیشبرد و تحقق اهداف مؤثر خواهد بود، چراکه سند راهبرد ملی توسعه صادرات غیرنفتی ایران شامل چشم‌انداز، چالش‌ها و فرصت‌ها، راهبردهای اصلی و فرعی توسعه صادرات غیرنفتی، اهداف کمی، برنامه‌های اجرایی و مشخص، احکام قانونی، اجرا و تقسیم کار ملی، ارزیابی و نظارت بر اجرا است. اجرا و تقسیم کار ملی یکی از محورهای مهم سند راهبردی است که بر اساس آن تمام دستگاه‌های اجرایی شامل بخش‌های دولتی، خصوصی و تعاونی مشارکت خواهند نمود، بنابراین ضرورت هماهنگی و همکاری مهم‌ترین کارگزاران اقتصادی یعنی بخش‌های دولتی، تعاونی و خصوصی و تقسیم کار ملی و اولویت توسعه صادرات در برنامه‌های اقتصادی کشور می‌تواند زمینه‌ساز استقلال اقتصادی در کشور باشد و صادرات که زمینه‌ساز اشتغال، ارتقاء کیفیت، خودباوری ملی و ارزآوری است را می‌بایست پیش از گذشته شکوفا نماید.

با حمایت از تولید ملی، تولید با دو مؤلفه کیفیت مطلوب صادراتی و قیمت رقابتی دنبال خواهد شد و تولیدات صادرات‌گرا محور برنامه تولیدی کارخانه‌ها و صنایع کشور می‌شود به گونه‌ای که با ارتقاء کیفیت و قیمت رقابتی هم نیاز بازار داخلی تأمین می‌گردد و هم بازارهای جهانی به تسخیر کالا و خدمات ایرانی در می‌آیند، بنابراین با ادغام وزارتخانه‌های صنایع و معادن و بازرگانی، سازمان توسعه‌ای صنعتی (ایدرو)، سازمان توسعه‌ای معدنی (ایمیدرو) و سازمان توسعه تجارت و با به‌کارگیری دانش و تکنولوژی به‌روز و عملیاتی کردن حکم قانون برنامه پنجم یعنی تولید و صادرات کالا و خدمات با فناوری بالا زمینه‌سازی جدیدی برای تولید صادرات‌گرا با ارزش افزوده بالاتر تعقیب می‌شود.

اهداف تعیین شده در رویکرد حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه در کشور^۱ و نیز تحقق آنها به تبحر و مهارت‌های ویژه، برنامه صحیح، کامل و جامع بستگی دارد. برنامه‌ای که تمام الزامات، امکانات، فرصت‌ها، تهدیدها و روش‌ها را شناسایی نموده و بهترین راه دستیابی به اهداف را با تکیه بر مزیت‌ها و توانمندی‌های موجود برای ایجاد فضای رقابت‌پذیری ملی فراهم سازد، بنابراین افزایش قدرت رقابت‌پذیری محصولات داخلی در بازارهای جهانی، حمایت هدفمند از تولید کالا و خدمات

۱. اهداف تعیین شده در حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه در کشور عبارتند از تأمین نقدینگی، حل مشکل مواد اولیه و تجهیزات، تسهیلات مالیاتی، گمرکی و حمل و نقل، چگونگی کاهش هزینه تأمین اجتماعی، رفع کساد بازار، سازوکارهای افزایش نرخ بهره‌وری، نحوه ارتقاء ارزش امور تولیدی، استفاده از پتانسیل‌های کامل صادراتی، ضرورت پایبندی به قوانین و مقررات و...

همراه با افزایش کیفیت آنها از عوامل تقویت‌کننده قدرت رقابت‌پذیری محصولات هم در بازارهای داخلی و هم در بازارهای صادراتی، افزایش رفاه مصرف‌کنندگان داخلی، تمرکز بر تولید ملی با رویکرد تولید محصولات با کیفیت بالا و با دانش و فناوری بومی و نیز فرهنگ‌سازی برای مصرف محصولات ساخت داخل و زمینه‌سازی کاهش وابستگی به محصولات وارداتی با هدف افزایش مطلوبیت و رفاه اجتماعی می‌بایست مدنظر باشد.

سرمایه، نیروی انسانی، مدیریت، دانش و تکنولوژی، زیرساخت‌ها، مؤلفه‌های اجتماعی و فرهنگی و... از مهم‌ترین نهادهای تولید هستند که به صورت هدفمند در راستای حمایت از تولید تخصیص می‌یابند، بنابراین با توسعه و بهبود نهادهای تولید و نیز اجرایی‌نمودن رویکرد حمایت از تولید ملی، نیروی کار و سرمایه‌گذاری می‌توان شاهد و زمینه‌ساز کاهش تورم و افزایش سطح رفاه جامعه به‌عنوان یکی از محورهای اصلی سند چشم‌انداز بود که این خود بسترهای لازم جهت حصول سایر اهداف توسعه‌ای کشور را مانند توسعه اشتغال و کارآفرینی، توسعه و تقویت سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ارتقاء بهره‌وری و... فراهم می‌سازد. بر این اساس، اتخاذ سیاست‌های مناسب برای تخصیص مناسب منابع محدود به اولویت‌های تولید می‌تواند زمینه توسعه تولید در کشور، رونق تجارت و صادرات غیرنفتی و سایر متغیرهای کلان اقتصادی را فراهم سازد.

۴. برنامه‌های پیش‌بینی شده مرتبط با توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم توسعه

با عنایت به اینکه در برنامه‌های توسعه اول تا چهارم اهدافی چون آزادسازی اقتصاد، ایجاد شرایط رقابتی برای اقتصاد، کاهش هزینه‌های تولید، گسترش صادرات صنعت و غیرنفتی، تأکید بر ایجاد صنایع نوین و با فناوری بالا و... مورد تأکید و اجرا قرار گرفته است، اما در بررسی برنامه‌های پیش‌بینی شده صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم می‌توان ملاحظه نمود که رسالت برنامه پنجم برای توسعه صادرات غیرنفتی با توجه به شرایط تحریم اقتصادی اخیر و سایر مسائل اقتصادی موجود کشور بسیار سنگین و عمیق‌تر است.

تقویت صادرات غیرنفتی و توجه خاص به صادرات خدمات فنی و مهندسی و نیز صادرات فرش، برق و آب، پتروشیمی و خدمات فنی و مهندسی دفاعی، حمایت از تجاری‌سازی، بهبود فضای کسب و کار و توسعه کارآفرینی، کاهش خطرپذیری ناشی از نوسان‌های قیمتی و تأسیس و مشارکت شرکت‌های بیمه خارجی با شرکت‌های داخلی، شناسایی قوانین و مقررات مخل تولید و سرمایه‌گذاری، نظام ارزی شناور مدیریت‌شده، ایجاد صندوق توسعه ملی، نظام یکپارچه‌سازی اطلاعات محصولات، ادغام شرکت‌های تجاری، کاهش موانع گمرکی، تشکیل گروه اقتصادی با

منافع مشترک، گسترش مناطق آزاد اقتصادی و تجاری، گسترش صنایع تبدیلی، افزایش رقابت پذیری تولیدات، گسترش استقرار صنایع در شهرک‌های صنعتی، اعمال معافیت‌های مالیاتی برای محصولات صادراتی و ایجاد پارک پشتیبانی مهم‌ترین برنامه‌های پیش‌بینی شده در ارتباط با توسعه صادرات غیرنفتی کشور در طول سال‌های برنامه پنجم توسعه است.

یادآور می‌شود در برنامه پنجم با وجود نقش عمده دولت در آن، سیاست‌های دولت جهت عضویت در سازمان تجارت جهانی، کاهش یا افزایش قدرت پول ملی، تنظیم روابط تجاری دو یا چندجانبه منطقه‌ای با دیگر کشورها، راه‌های مقابله با قاچاق کالا و کم‌اظهاری و ارائه مشوق‌های صادراتی و نرخ تسهیلات بانکی به بخش‌های اقتصادی و... به‌عنوان لازمه‌های اصلی و مهم مسیر توسعه صادرات غیرنفتی نادیده گرفته شده است.

در جدول (۴) مهم‌ترین موضوعات پیش‌بینی شده مرتبط با توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم به همراه مستندات قانونی و آثار اجرایی آن بیان شده است.

جدول ۴. مستندات قانونی مرتبط با توسعه صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم توسعه

حکم قانونی	فصل	ماده قانونی	رسته اجرایی	اثرات اجرایی
حمایت مالی و تسهیل شکل‌گیری شرکت‌ها برای تجاری‌سازی محصولات و خدمات فنی و مهندسی صادراتی	اول	بند ب ماده ۱۷	توسعه و حمایت از بخش غیردولتی	توسعه صادرات خدمات، کاهش کسری تراز بازرگانی غیرنفتی
حمایت از تجاری‌سازی دستاورهای نوآوران علمی و فناوری	اول	بند ز ماده ۱۸	حمایت از بخش غیر دولتی	توسعه صادرات خدمات با فناوری بالا، کاهش کسری تراز بازرگانی
تشکیل کارگروه بررسی مجوزها و...	چهارم	ماده ۶۲	تسهیل و تسریع صدور مجوزها	روان و ساده‌تر شدن فرایند تولید و سرمایه‌گذاری
سیاست‌های تشویقی مثل اهدای جوایز یا اعطاء تسهیلات یا کمک‌های مالی برای استفاده از نشان تجاری در بازار جهت بهبود فضای کسب و کار	پنجم	ماده ۶۹	بهبود فضای کسب و کار	تقویت تولید ملی و صادرات غیرنفتی
مدیریت یکپارچه صدور مجوز امور اقتصادی که نیازمند اخذ مجوز از دستگاه‌های متعدد هستند رعایت اصل همزمانی و سقف زمانی مورد نیاز از طریق کارگروه ماده ۶۲	پنجم	ماده ۷۰	تسهیل و تسریع صدور مجوزها	روان و ساده‌تر شدن فرایند تولید و سرمایه‌گذاری و افزایش رغبت تولیدکنندگان در ارتقاء تولید ملی
کاهش خطرپذیری ناشی از نوسان‌های قیمتی، ارائه خدمات بیمه‌ای مرتبط با نوسان‌های قیمتی و ارزی	پنجم	ماده ۷۲	حمایت از بخش غیر دولتی	کاهش ریسک‌های تولید و سرمایه‌گذاری
افشای کلیه اطلاعات مربوط به تداوم و یا عدم تداوم و تغییرات احتمالی ضوابط برای اجرای موضوع فعالیت یا تأمین عوامل تولید از جمله مواد اولیه یا فروش کالا و خدمات و یا محل و ترکیب آنها و یا نرخ تأمین عوامل تولید و...	پنجم	ماده ۷۴	تسهیل رقابت	ارتقاء کیفیت، بازاریابی، شفاف‌سازی بازار
تشکیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی	پنجم	ماده ۷۵	بهبود فضای کسب و کار	مشارکت بخش غیردولتی در برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی و سیاست‌گذاری‌های مربوط به حمایت از صادرات غیرنفتی
شناسایی قوانین، مقررات و بخشنامه‌های محل تولید و سرمایه‌گذاری و ارائه راهکارهای قانونی	پنجم	ماده ۷۶	بهبود فضای کسب و کار	تعدیل و کاهش موانع و بوروکراسی در مسیر توسعه صادرات غیرنفتی
تقویت و ساماندهی تشکلهای خصوصی و تعاونی و ارائه خدمات بازاریابی و... - واریز یک در هزار فروش محصولات به حساب اتاق‌های بازرگانی و تعاون	پنجم	ماده ۷۷	حمایت از بخش غیر دولتی	تقویت فعالیت‌های مشارکتی، پربازده و بازاریابی
حمایت از تولیدات داخلی - خرید دولت از تولیدکنندگان داخلی با اولویت کالاها و خدمات مورد نیاز	پنجم	ماده ۷۸	حمایت از بخش غیر دولتی	افزایش کمیت و کیفیت سیاست‌های حمایتی دولت توسعه صادرات
توسعه کارآفرینی - حمایت مالی و تشویق توسعه زنجیره‌های تولیدی، تجارت الکترونیک و... رفع مشکلات و موانع رشد و توسعه بنگاه‌های ذریبط	پنجم	بند الف، ب ماده ۸۰	توسعه بخش غیردولتی	ارتقا و افزایش استفاده از تکنولوژی و دانش فنی روز و تجمع نخبگان و جلوگیری از فرار مغزها

ادامه جدول ۴.

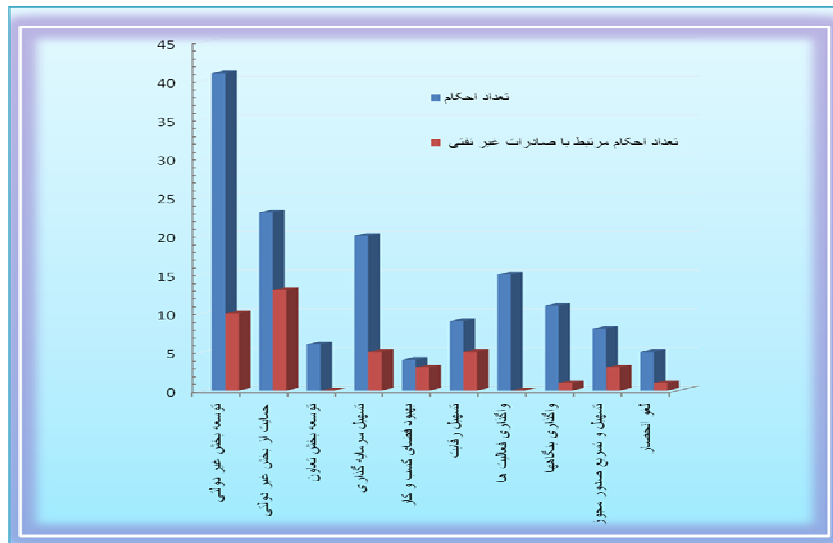
موضوع	فصل	ماده قانونی	رسته اجرایی	اثرات اجرایی
نظام ارزی شناور مدیریت شده - تعیین نرخ ارز با توجه به حفظ دامنه رقابت پذیری در تجارت خارجی و در نظر گرفتن تورم داخلی و جهانی و شرایط اقتصاد کلان ...	پنجم	بند ج ماده ۸۱	تسهیل رقابت و سرمایه گذاری	ثبات بازار ارز، شکل دهی و توسعه وضع صادرات، تک نرخی شدن ارز و..
ایجاد صندوق توسعه ملی بجای حساب ذخیره ارزی، تبدیل بخشی از عواید نفت و... به ثروت های ماندگار و مولد و سرمایه های زاینده اقتصادی	پنجم	ماده ۸۴	تسهیل سرمایه گذاری	استقلال اقتصادی و عدم وابستگی به اقتصاد تک محصولی
افزایش رقابت و ... ایران کد - نظام یکپارچه تبادل اطلاعات محصولات	پنجم	بند ج ماده ۱۰۱	تسهیل رقابت	شفافیت بازار تولیدات داخلی و افزایش توان رقابتی
تقویت صادرات غیرنفتی	پنجم	ماده ۱۰۴	حمایت از بخش غیر دولتی، تسهیل صدور مجوزها و رقابت	ایجاد برندهای صادراتی توسط واحدهای تولیدی صادراتی و ..
مجاز بودن ادغام شرکت های تجاری	پنجم	ماده ۱۰۵	تسهیل رقابت و لغو انحصار	تقویت فعالیت های مشارکتی، پربازده و بازاریابی و رقابت پذیری
کاهش زمان ترخیص کالا، کاهش ۳۰ درصد مبادی گمرکی کم فعالیت، به روز نمودن اطلاعات مبادی دارای فعالیت	پنجم	ماده ۱۰۶	تسهیل سرمایه گذاری	روان سازی فرایند تولید، افزایش رغبت سرمایه گذاری و تولید کنندگان
تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک جهت تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری	پنجم	ماده ۱۰۷	توسعه بخش غیردولتی	گسترش فعالیت های اقتصادی با سایر کشورها و زمینه سازی برای عضویت در سازمان تجارت جهانی
گسترش مناطق آزاد، معافیت ها مربوط به مبادلات کالا بین مناطق آزاد و خارج از کشور	پنجم	ماده ۱۱۲	تسهیل سرمایه گذاری، حمایت از بخش غیردولتی	برقراری معافیت ها و مشوق ها و روان سازی فرایند تولید و سرمایه گذاری
تأسیس و مشارکت شرکت های بیمه خارجی با شرکت های داخلی	پنجم	ماده ۱۱۳	تسهیل سرمایه گذاری و رقابت	گسترش فعالیت های اقتصادی، ارتقاء خدمات و...
صدور مجور صادرات و ترانزیت برق از نیروگاه های با سوخت غیریارانه ای	پنجم	بند ه ماده ۱۳۳	حمایت از بخش غیردولتی	گسترش فعالیت های اقتصادی بین المللی
واردات و صادرات آب به کشورهای منطقه با رعایت منافع ملی	پنجم	بند ج ماده ۱۴۰	حمایت از بخش غیردولتی	گسترش فعالیت های اقتصادی بین المللی
حمایت هدفمند از استقرار و گسترش صنایع تبدیلی، تکمیلی و... محصولات کشاورزی از طریق بخش خصوصی برای حمایت از بخش کشاورزی، پایداری تولید و توسعه صادرات و رقابت پذیری و کاهش بهای تمام شده تولید	پنجم	ماده ۱۴۴	توسعه بخش غیردولتی	توسعه پایدار تولید و اشتغال در بخش کشاورزی و افزایش سهم صادرات تولیدات کشاورزی
حمایت از تولید داخلی (بخش کشاورزی)	پنجم	مواد ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷	توسعه و حمایت از بخش غیردولتی و واگذاری فعالیت ها	توسعه پایدار تولید و اشتغال در بخش کشاورزی و افزایش سهم صادرات تولیدات کشاورزی

ادامه جدول ۴.

موضوع	فصل	ماده قانونی	رسته اجرایی	اثرات اجرایی
ارتقاء سطح رقابت‌مندی صنایع کشور، متنوع‌سازی پایه صادرات صنعتی و افزایش سهم آنها در صادرات، توسعه، ادغام و شکل‌گیری بنگاه‌های بزرگ رقابت‌پذیر	پنجم	بند الف ب ج ماده ۱۵۰	توسعه بخش غیردولتی	تقویت فعالیت‌های مشارکی و پربازده، بازاریابی و رقابت‌پذیری کاهش هزینه‌های تولید، کاهش ریسک، افزایش تنوع تولید
تاسیس شهرک‌های تخصصی غیردولتی برای توسعه صنایع میانی پتروشیمی و گسترش زنجیره ارزش صادراتی آن	پنجم	ماده ۱۵۶	توسعه و حمایت از بخش غیردولتی	افزایش سهم تولید و صادرات صنایع پتروشیمی
حمایت از استقرار صنایع در شهرک‌ها و نواحی صنعتی و رقابت‌پذیری تولیدات صنعتی و معدنی	پنجم	ماده ۱۵۸	حمایت از بخش غیردولتی	افزایش سهم تولید و صادرات صنعت و معدن
اعمال معافیت‌های مالیاتی ویژه برای تسهیل و تشویق سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی در کشور با هدف توسعه صادرات غیرنفتی ایجاد پارک‌های پشتیبانی، تدوین طرح مکان‌یابی کانتینری و ترانزیتی برای تسهیل تجارت، رقابت‌پذیر کردن فعالیت‌های حمل‌ونقل منطقه‌ای و بین‌المللی	پنجم	ماده ۱۵۹	تسهیل سرمایه‌گذاری	افزایش سهم تولید و صادرات صنعت و معدن
توسعه تجارت الکترونیک فرش و افزایش سهم صادراتی و بازاریابی داخلی و خارجی	پنجم	بند ز ماده ۱۶۳	توسعه بخش غیردولتی	ارتقاء و تقویت صنعت حمل‌ونقل درون و برون‌مرزی
توسعه تجارت الکترونیک فرش و افزایش سهم صادراتی و بازاریابی داخلی و خارجی	ششم	بند ن ماده ۱۹۴	توسعه و حمایت از بخش غیردولتی	افزایش سهم صنایع دستی به‌ویژه فرش از صادرات غیرنفتی
افزایش صادرات محصولات، خدمات فنی و مهندسی دفاعی و حمایت‌های مالی از آن	ششم	بند ب ج د ماده ۱۹۷	توسعه و حمایت از بخش غیردولتی	گسترش فعالیت‌های اقتصادی بین‌المللی و افزایش سهم صادراتی آن

مأخذ: نتایج تحقیق.

در نمودار (۲) ملاحظه می‌شود توسعه اهداف و سیاست‌های حمایتی مرتبط با صادرات غیرنفتی در برنامه پنجم با عنایت به اجرای قانون اصل ۴۴ و خصوصی‌سازی به‌عنوان پیش‌نیاز اساسی جهت تحقق اهداف رویکرد حمایت از تولید ملی، نیروی کار و سرمایه‌گذاری با تأکید بر شرایط موجود اقتصاد کشور و تحریم‌های اقتصادی اخیر ضعیف‌تر از برنامه چهارم توسعه است.

نمودار ۲. مقایسه احکام مرتبط قانون برنامه پنجم توسعه با سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای توسعه صادرات غیر نفتی

۵. رویکرد حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی و توسعه صادرات غیر نفتی

توجه به تولید ملی به معنای کارایی اقتصادی و مزیت‌های اقتصادی است. در واقع، حرکت در راستای کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و خوداتکایی زمینه‌ساز تحقق اهداف تولید ملی نظیر تأمین نقدینگی، حل مشکل مواد اولیه و تجهیزات، تسهیلات مالیاتی، گمرکی و حمل‌ونقل، چگونگی کاهش هزینه تأمین اجتماعی، رفع کساد بازار، سازوکارهای افزایش نرخ بهره‌وری، نحوه ارتقاء ارزش امور تولیدی، استفاده از پتانسیل‌های کامل صادراتی، ضرورت پایبندی به قوانین و مقررات و... است.

در راستای اجرای قانون برنامه پنجم لازمه تقویت و توسعه صادرات غیر نفتی از طریق رویکرد حمایت از تولید داخلی، نیروی کار و سرمایه‌گذاری، اصلاح ساختاری در فضای کسب و کار، نحوه و میزان حضور دولت در عرصه‌های تولید، مشارکت بخش خصوصی در اقتصاد، برقراری روابط تجاری بین‌المللی، چگونگی رویارویی با چالش‌ها و موانع، برقراری ثبات در قوانین و مقررات، نحوه توزیع منابع و تسهیلات، روان‌سازی و تسهیل فرایندها، تکنولوژی و دانش فنی روز، فرهنگ‌سازی و ترغیب انگیزه‌های تولید اقدامات اولویت دار و اساسی در این مسیر می‌باشد.

۶. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

با عنایت به مشکلات موجود اقتصاد ایران به‌ویژه تحریم‌های اقتصادی لازمه ارتقاء تولید ملی، نیروی کار و سرمایه‌گذاری، حمایت ملی به‌معنای حمایت‌های قانونی، مقرراتی، امنیت سرمایه‌گذاری و تولید است. سال تولید ملی به این معنا نیست که تمام نیازهای داخلی را بتوان در داخل کشور تولید نمود بلکه با واردات برخی مواد اولیه به کشور می‌بایست تولید را افزایش داد تا به تبع آن بتوان محصولات تولیدشده را وارد سیستم مبادله نمود. در واقع، توجه به تولید ملی به‌معنای کارایی اقتصادی و مزیت‌های اقتصادی است، بنابراین با رفع موانع تولید در کشور و اتخاذ برخی سیاست‌ها می‌بایست بنگاه‌های اقتصادی را نه تنها برای بازار داخل بلکه برای صادرات فعال‌تر نمود. حمایت دولت از بخش خصوصی و تعامل با تولیدکنندگان و صنعتگران در تحقق اهداف این رویکرد و نیز تکریم سرمایه‌گذار و کارآفرین، تولید محوری کلیه سیاست‌ها، برنامه‌ها، تصمیمات و اقدامات در تمام حوزه‌ها اعم از پولی، مالی، ارزی، مالیاتی و تجاری می‌بایست مورد توجه قرار گیرد.

با توجه به اهداف برنامه پنجم، حمایت از تولید ملی و سند چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، راهبردهای توسعه تجارت با شناسایی الزامات و متدلوژی‌های مناسب، راهکارهای جدید توسعه صادرات غیرنفتی، نگاه جدید به فرصت‌ها و چالش‌های پیش‌رو، زیرساخت‌های مورد نیاز توسعه صادرات، توجه به امکانات و محدودیت‌های موجود، ساماندهی و تسهیل، بهبود و نوسازی فرایندهای اجرایی جهت توسعه صادرات غیرنفتی، بهینه‌سازی زنجیره‌ای محصولات و خدمات برای افزایش صادرات، آزادسازی تجارت (جهانی‌سازی)، نگاه جدید و عمیق به توانمندی تولید صادرات‌گرا می‌تواند در ارتقاء میزان صادرات غیرنفتی کشور مؤثر باشد، بنابراین گام برداشتن در مسیر تحقق این اهداف نیازمند حضور فعالانه بخش دولتی و خصوصی در این زمینه است. بر این اساس، به‌نظر می‌رسد در قدم اول می‌بایست راهبردها و برنامه‌های دولت و بخش خصوصی را برای دستیابی به اهداف تعیین‌شده تدوین و در دستور کار زیربخش‌های مرتبط قرار گیرد.

از آنجایی که رسالت برنامه پنجم برای توسعه صادرات غیرنفتی با توجه به شرایط تحریم اقتصادی اخیر و سایر مسائل اقتصادی موجود کشور بسیار سنگین و عمیق‌تر است، بنابراین تقویت صادرات غیرنفتی و توجه خاص به صادرات خدمات فنی و مهندسی و نیز صادرات فرش، برق و آب، پتروشیمی و خدمات فنی و مهندسی دفاعی، حمایت از تجاری‌سازی، بهبود فضای کسب و کار و توسعه کارآفرینی، کاهش خطرپذیری ناشی از نوسان‌های قیمتی و تأسیس و مشارکت شرکت‌های بیمه خارجی با شرکت‌های داخلی، شناسایی قوانین و مقررات مخمل تولید و سرمایه‌گذاری، نظام

ارزی شناور مدیریت شده، ایجاد صندوق توسعه ملی، نظام یکپارچه‌سازی اطلاعات محصولات، ادغام شرکت‌های تجاری، کاهش موانع گمرکی، تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک، گسترش مناطق آزاد اقتصادی و تجاری، گسترش صنایع تبدیلی، افزایش رقابت‌پذیری تولیدات، گسترش استقرار صنایع در شهرک‌های صنعتی، اعمال معافیت‌های مالیاتی برای محصولات صادراتی و ایجاد پارک پشتیبانی مهم‌ترین برنامه‌های پیش‌بینی شده در ارتباط با توسعه صادرات غیرنفتی کشور در طول سال‌های برنامه پنجم توسعه است.

در راستای اجرای قانون برنامه پنجم لازمه تقویت و توسعه صادرات غیرنفتی از طریق حمایت از تولید داخلی، نیروی کار و سرمایه‌گذاری، اصلاح ساختاری در فضای کسب و کار، نحوه و میزان حضور دولت در عرصه‌های تولید، مشارکت بخش خصوصی در اقتصاد، برقراری روابط تجاری بین‌المللی، چگونگی رویارویی با چالش‌ها و موانع، برقراری ثبات در قوانین و مقررات، نحوه توزیع منابع و تسهیلات، روان‌سازی و تسهیل فرایندها، تکنولوژی و دانش فنی روز، فرهنگ‌سازی و ترغیب انگیزه‌های تولید اقدامات اولویت‌دار و اساسی در این مسیر می‌باشد.

۷. پیشنهادات سیاستگذاری

به‌منظور تحقق بیشتر و بهتر اهداف برنامه پنجم و رویکرد حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی در رابطه با توسعه صادرات غیرنفتی شایسته است سیاستگذاران و تصمیم‌گیران کشور به اهم توصیه‌های سیاستی منتج از این تحقیق ویژه نمایند.

- برای دستیابی به اهداف میان‌مدت و بلندمدت در توسعه صادرات غیرنفتی با بررسی و کنکاش دقیق فرصت‌ها و تهدیدهای پیش‌روی اقتصاد ایران در حوزه جهانی شدن می‌توان به رفع محدودیت‌ها و ضعف‌های موجود در زیرساخت‌های اقتصادی کشور مرتبط با صادرات غیرنفتی پرداخت و حوزه‌های مختلفی همچون حمل‌ونقل، پایانه‌ها، بسته‌بندی، کیفیت، رقابت، موانع گمرکی، مالیاتی، بانک، بیمه، تکنولوژی و صنایع نوین، تجارت الکترونیک و... را مورد بررسی قرار داد و از طریق آن با ضعف‌ها و محدودیت‌ها آشنا شده و نسبت به رفع آنها اقدام نمود.

- نظر به اینکه محاسبه مشوق‌های صادراتی می‌بایست دقیق و به‌نفع صادرات و جهت تشویق این بخش باشد پیشنهاد می‌شود نرخ‌های صادراتی واقعی تنظیم شود تا هم ارقام و آمار صادرات به‌روز و بهینه باشد و هم صادرکنندگان مشوق‌های خود را با نرخ واقعی و روز دریافت دارند.

- برای تشویق صادرات مجدد می‌بایست علاوه بر پرداخت جوایز متداول، حداقل نیم تا یک درصد جوایز بیشتر به صادرکنندگان اعطاء شود تا زمینه استفاده از فناوری‌های جدید به‌ویژه تجارت الکترونیک در بازرگانی داخلی و خارجی به‌صورت جهشی در کشور توسعه یابد.
- لازمه بازاریابی مناسب در بازارهای هدف صادراتی علاوه بر بهره‌مندی از تبلیغات و بسته‌بندی اثرگذار، داشتن کالاهای رقابت‌پذیر در بازار جهانی است. برای برخورداری از توان رقابتی عوامل مختلفی می‌بایست وجود داشته باشند از جمله عوامل و شاخص‌های اصلی رقابت‌پذیری در دو سطح ملی و بین‌المللی نظیر استاندارد سطح زندگی، تجارت، بهره‌وری و سرمایه‌گذاری که ترکیب این عوامل با یکدیگر، تعیین‌کننده میزان رقابت‌پذیری یک کشور در بعد بین‌المللی است. فناوری می‌تواند در هر یک از عوامل مذکور نقش اساسی ایفا کند. به کمک فناوری می‌توان زیرساخت‌های لازم برای سرمایه‌گذاری را فراهم آورد. همچنین، فناوری سبب افزایش میزان کارایی تولید و به تبع آن افزایش بهره‌وری و در نهایت رقابت‌پذیری تولیدات داخلی می‌شود.
- هرگونه متناقض بودن سیاست‌ها حتی راهبردها در حوزه وزارتخانه‌ها به نوسازی و تحول در اقتصاد ایران لطمه می‌زند. بنابراین، ضروری است در حوزه یکپارچه‌سازی و هماهنگی سیاست‌ها به‌منظور توسعه صادرات غیرنفتی اقدامات اساسی به‌عمل آید.
- موافقت با ورود موفق کالا برای سهولت تولید و در نتیجه صادرات است می‌بایست ترتیبی اتخاذ شود که با درخواست‌های ورود به‌طور سریع موافقت شود.
- تعیین نرخ ارز به‌صورت شناور مدیریت شده بهترین گزینه در شرایط حاضر اقتصاد کشور است که به تبع آن می‌توان ارز را به سمت تک‌نرخ شدن سوق داد. در این راستا، اگر میان بخش‌های مرتبط هماهنگی وجود نداشته باشد قدرت مانور در این حوزه از دست می‌رود. بر مبنای این موضوع سیستم اقتصادی کشور نیازمند وجود نهادی است تا علاوه بر ایجاد هماهنگی و انضباط در میان دستگاه‌های مرتبط، اجرای مدیریت را نیز در دست گیرد. به عبارتی، می‌بایست نهادی همچون بورس ارز راه‌اندازی شود که با دید غیرسیاسی و حرفه‌ای بازار را مدیریت کند.
- تدوین راهبردهای صادراتی کشور در کنار راهبردهای تجارت جهانی با توجه به آزادسازی تجارت جهانی و گرایش به تولید صادرات گرا با در نظر گرفتن مزیت‌های اقتصاد ایران در چارچوب برنامه پنجم و چشم‌انداز ۲۰ ساله ضرورت مهم تلقی می‌شود، زیرا نمی‌توان بدون داشتن استراتژی تجاری و برنامه صادراتی دارای صادرات قابل توجه بود.

- ملاحظه می‌شود که در شرایط موجود اقتصادی کشور هدف حفظ منافع ملی در بستر جهانی است. این نوع ملی‌گرایی با آنچه در اوایل قرن ۲۰ وجود داشت متفاوت است. در دنیای امروز کشورها توسعه خود را در بستر توسعه دیگران و همکاری با آنان می‌بینند، بنابراین بر اساس تأکید این موضوع در برنامه پنجم مبنی بر تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک جهت تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری از طریق عضویت در سازمان‌های همکاری‌های اقتصادی منطقه‌ای و سازمان تجارت جهانی و گسترش روابط اقتصادی و تجاری بین‌المللی بیش از گذشته مدنظر قرار گیرد.

منابع

- اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۱۳۸۶.
- افتخاریان، سیدحسن (۱۳۸۷)، "توسعه شبکه و خوشه‌های صنعتی، سازمان توسعه تجارت ایران"، سمینار توسعه و پایداری کسب و کارهای کوچک و متوسط.
- پاسبان، محمدرضا (۱۳۸۹)، حقوق شرکت‌های تجاری، نشر سمت.
- حائری، علیرضا (۱۳۸۸)، "گزارشی از رئوس برنامه پنجم توسعه و نگاهی به برنامه‌های قبلی".
- سازمان توسعه تجارت ایران، سند راهبرد ملی توسعه صادرات غیرنفتی مصوب ۱۳۸۹.
- سازمان توسعه تجارت ایران (۱۳۸۹)، بررسی عملکرد صادرات کالاهای غیرنفتی.
- سند چشم‌انداز ۲۰ ساله (۱۴۰۴-۱۳۸۴).
- شاهچرا، مهشید (۱۳۸۹)، بررسی برنامه پنجم توسعه کشور، انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی مرکزی ایران.
- علمی، محمد (۱۳۸۸)، روش‌های تجاری‌سازی یافته‌های پژوهشی.
- قانون برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۰).

<http://www.dolat.ir>
<http://pkhosroshahi.blogfa.com>
<http://www.shabanews.ir>